

Synthese in de economie

Cobbenhagen, M.J.H.

Published in:
Maandschrift Economie

Document version:
Publisher's PDF, also known as Version of record

Publication date:
1940

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):
Cobbenhagen, M. J. H. (1940). Synthese in de economie. *Maandschrift Economie*, 5(5), 213-227.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright, please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

ECONOMIE

Tijdschrift voor Algemeen Economische
Bedrijfs-Economische en Sociale Vraagstukken

Vijfde Jaargang

Aflevering 5

Febr. 1940

Synthese in de economie ¹⁾

door

Prof. Dr. M. J. H. COBBENHAGEN

De drang naar synthese, naar samenvatting en eenheid, is den denkenden mens en derhalve in het bijzonder den wetenschapsbeoefenaar eigen. Deze uitspraak, welke gegrond is op de aard van het denken en het wezen der wetenschap zelf en waarvan iedere denker de juistheid bij zich zelf en bij anderen steeds kan constateren, wordt niet weersproken door een anders gestemd geluid, dat van sommige ernstige wetenschapsbeoefenaars somwijlen wordt vernomen en aandringt op meer en zorgvuldiger analyse. Hun mening toch ontkent de noodzaak der synthese niet en nog minder de bestaande drang naar synthese. Ze gaat immers in tegen een te overhaaste synthese, tegen een te snelle poging tot opbouw van een geheel, dat onvolledig, ja zelfs onjuist kan zijn, zolang door de analyse de delen, waaruit het gesynthetiseerd geheel wordt opgebouwd, niet voldoende zijn gekend. Die waarschuwing is zeer dikwijls op haar plaats; te snel wordt menige theorie, die toch steeds uit synthese wordt verkregen, opgezet, alvorens de werkelijkheid, tot wier verklaring zij heet te strekken, voldoende is geanalyseerd. Er is echter nog een andere reden, die sommige wetenschapsbeoefenaars tegen het streven naar synthese doet reageren. Wanneer het synthetiserend denkproces betekent de gang van de delen naar de samenhang van het geheel, dan kan de synthese onvolkomen zijn, omdat ze niet breed genoeg is, m.a.w. omdat de voorafgaande

---

¹⁾ Rede, gehouden bij het 5e lustrum van de R. K. Studentenvereniging „Sanctus Laurentius” te Rotterdam.

analyse niet alle delen van belang naar voren heeft gebracht, maar ook, omdat haar de diepgang ontbreekt. Samenbinding toch van het horizontale is ongetwijfeld een samenvatting en in die zin ook synthese. Maar de volle synthese, die de rust moet geven aan de zoekende en peinzende geest, wil ook de verticale samenhang omvatten, zo hoog en diep als een mensengeest vermag te gaan. Van het horizontale naar het verticale, van de breedte naar de diepte¹⁾ streeft de denkende geest. Wie nu ontkent — en in de wetenschap zijn nog steeds aanhangers van het wijsgerig positivisme — dat de mensengeest in staat is uit de zichtbaar waargenomen verschijnselen tot het onzichtbare wezen door te dringen, zal afzijdig staan van de verticale synthese en zal elk streven daarheen onmogelijk achten, althans onwetenschappelijk. Maar toch de kentering is reeds lang ingezet; het meest opvallend wellicht in die wetenschappen, waarin de analyse het verst is gevorderd: de natuurwetenschappen. Met voorbeelden, aan de meest uiteenlopende gebieden ontleend, heeft Hoogveld in zijn „Inleiding tot de wijsbegeerte” geïllustreerd, hoe er overal een sterke beweging naar synthese aanwezig is. Alvorens de stand van zaken in de economische wetenschap nader te beschouwen, is het gewenst nog wat verder in te gaan op het begrip: synthese. Elke afzonderlijke wetenschap, die dan toch een systematisch geheel van aaneengeschakelde wetenschappelijke oordelen is, is noodzakelijkerwijze synthetisch. Uit analyse of ontleding, als tegenstelling van de synthese opgevat, is zonder meer geen wetenschap op te bouwen. „Wetenschap”, schrijft Jordan, „heeft niet de taak de werkelijkheid in atomen uiteen te halen, maar de werkelijkheid als geheel uit de werking van haar kleinere en grotere onderdeelen te leren kennen”²⁾. Wanneer de complexe werkelijkheid door de analyse uiteengehaald en ontleed moet worden, om haar samenstelling te kunnen ontdekken en de afzonderlijke factoren te leren kennen, dan is dit een onmisbare en belangrijke phase in het denkproces, maar niet het einde. Het resultaat van de analyse, in zoverre ze van de synthese onderscheiden is, is decompositie, verbrokkeling. Alleen, wanneer het afzonderlijk bezien

¹⁾ Dr. J. H. E. J. Hoogveld: Inleiding tot de wijsbegeerte, 1e druk, bl. 159.

²⁾ Encyclopaedisch Handboek van het moderne denken, onder het woord: Analyse. Zie ook: Synthese.

der brokstukken ons in staat stelt het geheel beter te begrijpen of eventueel een nieuw geheel systematisch op te bouwen, heeft de ontleding een reële zin, is ze niet vernietigend, doch constructief. De wetenschappelijke analyse heeft de synthese steeds tot doel. Maar er is nog een ander noodzakelijk verband tussen analyse en synthese. In het voorgaande sprak ik steeds van de analyse, in zoverre ze van de synthese onderscheiden is. Met deze voorzichtige formulering had ik bedoeling tot uitdrukking te brengen, dat de wetenschappelijke analyse in werkelijkheid van de synthese niet kan worden losgemaakt. En dat niet enkel, omdat de synthese noodzakelijk op de analyse volgen moet, wil deze laatste werkelijk waarde hebben voor het begrijpen, maar ook — en op deze kant valle nu de nadruk — omdat in het denkproces de synthese in zekere zin aan de analyse moet voorafgaan. Ten eerste in deze zin, dat de complexe werkelijkheid, waarop het denkproces der analyse wordt toegepast, een synthetisch geheel is en ten tweede in een zin, welke in het kader dezer beschouwing de meest belangwekkende is, dat elke wetenschappelijke analyse haar object aangrijpt met een werkhypothese. Deze werkhypothese veronderstelt een intuïtief synthetisch besef van het geheel, dat men wenst te ontleden. „Wie een complex zonder eenig besef tracht te ontleden, zal het verbrijzelen, zal er een chaos van maken, maar niet tot zijn werkelijke ontleding komen”¹⁾. De conclusie uit dit alles is, dat, wanneer men de analyse en de synthese als denkfasen in elke wetenschap onderscheiden wil, men toch in het oog moet blijven houden, dat de analyse, uitgaande van synthese en voerend naar synthese, het synthetisch karakter van elke wetenschap bevestigt.

De grote specialisatie in vele afzonderlijke wetenschappen heeft naast onbetwiste voordelen meegebracht, dat de specialist vaak opgesloten zit in eigen beperkt gebied en van de naastliggende gebiedsdelen zijner wetenschap nauwelijks enige kennis heeft en deze ook maar moeilijk verkrijgen kan. Zo vernauwt zich zijn gedachtenkring en verliest steeds meer aan universaliteit of hij geeft in zijn eigen onmacht, om alle gebiedsdelen zijner wetenschap te beheersen, het streven naar synthese op en gelooft niet meer in de mogelijkheid deze te

---

¹⁾ Encyclopaedisch Handboek van het moderne denken, onder het woord: Analyse.

bereiken. Eigen onmacht moge tot bescheidenheid stemmen, maar niet het vertrouwen doen verliezen in de kracht van de mensengeest, die vaardig in velen, al worstelend omhoog, uit de chaos de kosmos te voorschijn brengt.

Doch niet alleen elke afzonderlijke wetenschap vraagt synthese, maar ook „de wetenschap” als het totaal van alle afzonderlijke wetenschappen is naar eigen aard een synthetische eenheid. De dynamiek in de beoefening der wetenschap, die zich steeds weer openbaart in afbraak hier en opbouw elders, die het voorlopig samengevatte opnieuw ontleedt, en het weer op andere wijze tracht te verenigen, die oude conclusies verlaat en nieuwe formuleert, die steeds nieuwe gebieden voor het denken verovert en oude met nieuwe middelen bewerkt, die de wetenschap dwingt tot steeds grotere specialisatie, deze onophoudelijke wijziging, kortom, maakt de weergave der synthese van alle wetenschappen en hare conclusies te zamen tot een zo moeilijk werk. Een werk, dat nooit af is en steeds weer nieuwe problemen schept door de voortgang der afzonderlijke wetenschappen. Dat moeilijke werk is de taak der wijsbegeerte, die dan ook, zegt Beysens, in deze zin de koningin aller natuurlijke wetenschappen is, dat „alle andere (aan haar) ondergeschikt zijn, omdat zij van aller objecten den diepsten en laatsten grond moet aanwijzen, omdat zij de meest algemeene wetten en beginselen, die op aller gebied gelijkelijk gelden, moet vaststellen; omdat zij dus, gelijk zij in de hoogte harer abstractie de synthetische éénheid onzer kennis bekroont en den diepsten of laatsten grond der dingen aanwijst, zoo ook in de volle algemeenheid harer begrippen en beginselen een heerschende en leidende rol vervult bij het wetenschappelijk onderzoek, welks voortgang op die beginselen steunt”¹⁾. Deze synthese vernietigt de zelfstandigheid der afzonderlijke wetenschappen niet; ieder heeft haar eigen plaats door eigen object en methoden in de grote synthese der wetenschappen.

Deze inleiding, welke gegrond is in de wijsgerige wetenschapsleer, moge volstaan als voorbereiding tot behandeling van de vraagstukken, die ik verenigd zie in de titel, waar-

---

¹⁾ Dr. J. Th. Beysens: Logica of Denkleer, 3e druk bl. 295.

onder deze rede u is aangekondigd: Synthese in de economie.

Sinds de economie na een eeuwenlange voorbereiding in de tweede helft der 18e eeuw onder leiding van Quesnay in Frankrijk en Smith in Engeland naar voren trad als een zelfstandige wetenschap, heeft de aan elke wetenschap eigen drang naar synthese het economisch onderzoek onafgebroken doortrild, een drang, warm van verlangen, om het geheim van het economisch leven te achterhalen, vol van de spanning en de meningsstrijd, die de pogingen tot vervolmaking der synthetische werkhypothesen noodzakelijk vergezelt. Wanneer echter door het boeiende van deze strijd voor de zoekende mensengeest de krachten der denkers veel meer op dit drempelprobleem waren gericht dan op de oplossing der concrete vraagstukken, klonken ook hier vaak de stemmen op, die aanspoorden over de drempel kordaat heen te stappen en de concrete vraagstukken aan te vatten. En al hadden deze kritische stemmen, gepaard met de roep van de praktijk, om praktische resultaten te vernemen, bij velen succes, de economie zou de naam van wetenschap niet hebben verdiend, indien de beoefenaars van hun detailonderzoekingen niet steeds waren teruggekeerd tot het zoeken naar de synthese. Was deze den wetenschappelijken economiebeoefenaar eigen drang naar synthese één oorzaak, waardoor voorkomen werd, dat het economische onderzoek in detailstudies uiteen zou vallen, een andere oorzaak, die belette, dat de pas begonnen wetenschap der economie in haar vóór-wetenschappelijke periode zou terugglijden, was het feit, dat visie en systematiek, belichaamd in Quesnay en Smith, aan de wieg der jonge wetenschap hebben gestaan. Vóór hen had de reeds zeer oude en ver ontwikkelde moraalphilosophie enkele principiële economische vraagstukken in haar wetenschappelijke synthese opgenomen, uiteraard echter bezien uit haar eigen oogpunt, de morele geoorlooftheid der menselijke handelingen. Daarnaast lag het economisch weten verspreid in detailstudies, opgeroepen door de vragen van de dag, zonder onderlinge band. Met een geniale visie greep Quesnay de problemen aan met een werkhypothese, die sindsdien niet meer uit de economie is verdwenen, de hypothese van de economische kringloop of van het economisch evenwicht. Bleef de uitwerking bij Quesnay meer schematisch en door de onderschatting van de betekenis van de

niet-agrarische factoren in het economisch leven eenzijdig, Smith, meer systematicus en in nauwer contact met de industriële en commerciële problemen, was in zijn synthese veelzijdiger en vollediger. Hoewel meer partieel dan universeel gehanteerd, werd ook Smith's brede synthese door de evenwichtsgedachte gedragen. Aan de eenheid van het Smithse systeem heeft de niet algemene toepassing der evenwichtsgedachte afbreuk gedaan; zijn veelzijdigheid is de blijvende kracht gebleken, de reden, waarom de meest verschillende richtingen in de economie bij Smith aanknopings- en oriënteringspunten vonden. Aan het begin der economische wetenschap een synthese van zoveel inhoud te hebben geplaatst blijft de eer en de verdienste van Smith, die, al ontbreken naast zijn eigen geesteskinderen ook de vondelingen niet, recht heeft op de ere naam van vader der economie.

Met deze lof is allermint in strijd, dat al spoedig in de 19e eeuw met de synthese van Smith als uitgangspunt de wetenschappelijke worsteling begon naar een nieuwe synthese. Want de synthese van Smith, de poging toch om de economische realiteit in haar wezenlijke samenhangen samen te vatten, moge in overeenstemming zijn geweest met de wijsgerige opvattingen en de economische realiteit van zijn tijd, beiden, wijsgerige opvatting en economische werkelijkheid, veranderen in de loop van de tijd. Reeds J. St. Mill, de hekkensluiter der klassieke school, in de eigenlijke en historische zin genomen, moest erkennen, dat èn de wijsgerige opvattingen èn de economische realiteit tegen het begin van de tweede helft der 19e eeuw zodanig gewijzigd waren, dat het systeem der oudere klassieken en met name dat van Ricardo niet meer als verklaring kon dienen. Door zijn suggestie, om Ricardo op te vatten als een economischen mathematicus, die vrij is, om zijn vooropstellingen te kiezen naar logische samenhang alleen en los van de werkelijkheid, is Mill de inaugurator geworden, de ongewilde vermoedelijk, van een veel latere richting in de economie, die zich consequent van de werkelijkheid losmaakte en een theorie construeerde zonder uitgangspunt in de werkelijkheid en zonder betekenis voor de verklaring van deze. Exactheid en geslotenheid van systeem was de beoogde, ingenieus, maar formalistisch, gedachtenspel het gevolg. Wat Mill in Engeland erkennen moest, hadden in de

Duitse landen Adam Müller en List reeds eerder doorzien. Zij stonden voor een andere economische realiteit en hadden, vooral Müller, een ander metaphysiek uitgangspunt. Dat dit laatste mede tot een andere synthese moest leiden, is duidelijk, wanneer men zich herinnert, dat de verticale uitbouw der synthese moet uitmonden in de metaphysiek. Elke bijzondere zijnsvorm, dus ook de economische, die men in een synthese vatten wil, heeft naast zijn eigen, specifieke kenmerken de kenmerken van het zijn in het algemeen, dat aan alle zijnsvormen gemeenschappelijk is en dat het eigen object vormt der metaphysiek.

De evenwichtshypothese, als middel om de economische verschijnselen synthetisch samen te vatten, heeft tot in de huidige eeuw, wel niet geheel onbestreden, maar dan toch overheersend de economische beschouwingen gedragen. Het economische evenwicht stelde men zich voor als een toestand, waarin de economische krachten zo waren uitgewerkt, dat er in die verhouding economisch geen aanleiding meer was voor verschuivingen. Dynamisch gezien leidde dit tot de evenwichtstendentie, het onophoudelijke, steeds weer hervatte streven naar de evenwichtstoestand. Die tendentie werd verschillend gezien, nu eens als een schommelende beweging om een evenwichtspunt: de marktprijs schommelend om de natuurlijke aequatieprijs heen, dan weer als de gang van de ene evenwichtstoestand via een dynamische overgangperiode naar een nieuwe evenwichtstoestand in de Schumpeterse constructie en ten slotte in de jongste opvattingen als de gang in de richting van een evenwicht, dat, wel nagestreefd, door steeds weer optredende veranderingen in de data nooit wordt bereikt. Het feit, dat in de werkelijkheid de evenwichtstoestand zelden of nooit kon worden geconstateerd, schokte het vertrouwen in de juistheid der hypothese niet, totdat de moderne conjunctuurstudie, sinds een paar tientallen van jaren met kracht aangegrepen, met steeds groter gerucht evenwicht en evenwichtstendentie begon te ontkennen. De uitroep: we zien het niet in de waargenomen feiten en dus is het niet aanwezig, is wat voorbarig en te simplistisch en getuigt van te weinig eerbied voor de grote denkers, die de hypothese opstelden en allermint blind waren voor de afwijkingen in de werkelijkheid. Bescheidener ware het in elk geval te zeggen:

wij zien het bij deze stand der conjunctuurstudie nog niet. De blote analyse der waargenomen feiten ontdekt niet alles. Heeft men in de biologie niet jarenlang het levensbeginsel ontkend, omdat het ontleedmes het nooit ontdekt had? Het beslissende punt toch is niet de verschijnselen bloot te leggen en te classificeren, maar hun samenhang te verklaren. En dat is juist de wezenlijke bedoeling der evenwichtshypothese.

Ernstiger is de kritiek van degenen, die er op wijzen, dat de evenwichtshypothese onmogelijk is, omdat zij steunt op de onmogelijke suppositie, dat alle individuele bewegingen der werkzame economische krachten gelijktijdig aflopen, op de bewuste uitschakeling derhalve van het verschil in bewegingstempo der onderscheiden economische krachten. Vast staat, dat de tempi, waarin de onderscheiden economische krachten werken, verschillend zijn. De productie ontleent, wat de voortbewegende en voortbewogen krachten betreft, haar tempo aan technische en economische factoren, die op het gebied der consumptie ofwel niet bestaan, ofwel van geheel andere structuur zijn. En op beider gebied werkt weer een samengesteld geheel van krachten, die ook weer onderling in tempo verschillen. De machine en de lopende band hebben, aan zich zelf overgelaten, een ander tempo dan de arbeider. De snelheid, waarmee de verschillende prijzen op veranderingen in de vraag- en aanbodfactoren reageren, is zeer verschillend. Zo zijn tal van tempoverschillen in het economische leven te observeren. Wanneer men de economische krachten in haar voortbeweging vergelijkt met voetgangers, fietsen, met paarden bespannen voertuigen, motorrijtuigen en wat zich zoal meer langs de straat beweegt, dan kan men spreken van een economisch verkeersprobleem, dat wordt opgeworpen door de verschillende natuurlijke tempi der onderscheiden economische krachten. Vast staat ook, dat de evenwichtshypothese, zoals die in de economie wordt gebruikt, van dit verschil in tempi abstraheert. Mag nu uit deze twee praemissen de conclusie worden getrokken, dat de evenwichtshypothese onaanvaardbaar is? Deze conclusie zou te ver gaan en is dus onjuist. Men zou alleen mogen concluderen, dat, indien al deze in verschillende tempi werkende krachten geheel aan haar eigen natuur werden overgelaten, het evenwicht onmogelijk zou zijn: de ene kracht zou steeds vóór zijn op de andere, en deze weer achter bij gene, m.a.w. een chaos. In

een *economische* evenwichtshypothese, die een eigen inhoud heeft, althans moet hebben, welke inhoud niet kan worden gevonden uit de zoveel misbruikte analogieën, ontleend aan het mechanisch evenwicht, is essentieel de gebondenheid dier krachten met haar eigen tempi door het economische doel. Het kenmerkende nu van alle doel en doelstelling is begrenzen, beperken, richten, ordenen. Welke ondernemer zal het in zijn hoofd halen een machine of een lopende band aan een eigen tempo over te laten, indien dat zo hoog is, dat de arbeidersploeg dit onmogelijk kan bijhouden? Het economisch doel, dat hij nastreeft, zal de grens aangeven voor het tempo, waarin hij de machine en de band laat lopen, zodat er overeenstemming is tussen de tempi der onderscheiden krachten, die op samenwerking zijn aangewezen. In de economische maatschappij kan dit niet anders zijn, tenzij men alle rationaliteit verwerpt en de resultaatloze chaos verkiest boven de doelbereikende kosmos. De oudere evenwichtstheoretici hebben zich die kosmos ook steeds voor ogen gesteld, al gaven zij zich over aan een ondoordacht geloof in een „ordre naturel” of aan een „invisible hand”, die alle krachten automatisch op elkaar zou instellen. Hoe ondoordacht en al te simplistisch dit geloof ook is, er zit in de kern een diepe gedachte in, die we straks nog naar voren zullen halen, de gedachte, namelijk, dat in de algemene en alles omvattende synthese de economische orde naar haar wezen ingeschakeld is in een hogere orde. Voorlopig bepalen we onze gedachten weer bij de economische synthese.

Ten aanzien van de evenwichtshypothese concluderen we derhalve, dat deze, naar specifiek economische interpretatie en dus met verwerping van aan de mechanica of welke andere natuurwetenschap ontleende interpretatie, tot uitdrukking brengt de uit de aard der economische doelstrevingen afgeleide en dus geproportioneerde structuur van economische samenhangen. Wie dat ontkent, verwerpt het wezen van het economisch handelen, dat krachtens definitie doelmatig is. Dat men met de economische evenwichtshypothese niet alles verklaren kan, wat de economische werkelijkheid ons voorlegt, is alweer geen reden om ze te verwerpen; kan echter wel een reden zijn om ze met andere hypothesen tot een nieuwe en vollediger synthese aan te vullen. De evenwichtshypothese

verklaart de samenhang van economische verschijnselen naar doelloorzakelijke, werkoorzakelijke en wederkerige afhankelijkheid of interdependentie.

Men zal zich wellicht afvragen, of daarmee dan niet alles verklaard is en of naast de evenwichtshypothese dan nog wel een andere nodig is. Inderdaad is nog niet alles verklaard. De volledige verklaring van het economische leven, voorzover dit theoretisch te omvatten is, is tweeledig: de verklaring van het zijn en de verklaring van het worden. De verhouding van zijn en worden is een van de meest fundamentele problemen, waarmee de wijsbegeerte zich heeft bezig gehouden. Voor de verklaring dier verhouding baseer ik mij op de Aristotelisch-Thomistische metafysiek, welke het zijnsbegrip meerzinnig of analoog opvat. Ze onderscheidt aldus een zijn in voltooidheid, in actu, en een zijn in onvoltooidheid, in potentie of in aanleg. Al het geschapen zijn is, zij het dan niet in alle opzichten, maar dan toch in een of meer opzichten, onvoltooid: voltooid enerzijds, onvoltooid anderzijds, act, vermengd met potentie. Opdat nu een verandering kunne optreden of opdat iets kunne worden, is noodzakelijk een subject, „dat in zich al de innerlijke en zakelijke gegevens der komende verandering, doch alleen in aanleg omvat” en daarnaast een factor, die „door het contact zijner werkelijkheid de sluimerende kracht opwekt, den stoot geeft, noodig om den overgang te doen aanvangen, en zoo de nieuwe toestand te doen worden”¹⁾. De economische evenwichtshypothese verklaart nu de structuur van het economische zijn, welke te kennen tevens nodig is om de toekomstige verandering te kunnen verstaan. Het wordingsproces zelf is daarmee echter nog niet verklaard. Om ook dit te kunnen verklaren, behoeft de evenwichtshypothese de steun van een ander hulpmiddel. Als zodanig komt in aanmerking de in het land van verschillende zeer vooraanstaande moderne economen, Zweden, opgebouwde werkmethode, die de vervolg-analyse geheten wordt, door Kreukniet onlangs in zijn aanvaardingsrede omschreven als het stap voor stap volgen en beschrijven van het aanpassingsproces, waarbij men zich steeds afvraagt, of de ontwikkeling, voorzover deze is afgeleid, tot veranderingen in de data heeft aanleiding

¹⁾ Dr. J. Th. Beysens: *Ontologie of Algemeene Metaphysica*, 2e druk, bl. 174—175.

gegeven en waarbij dan met de zo nodig veranderde gegevens wordt verder gewerkt en zo vervolgens. Akerman noemt dit de „zeitökonomische These” met behulp van welke antwoord wordt gegeven op de vraag: „Was bestimmt — statistisch gesehen — die Variationen in der fortschrittlichen Wirtschaft”¹⁾. Men heeft hier derhalve met een analyse te doen; een analyse echter, die de evenwichtshypothese veronderstelt en daarom niet als een concurrent van deze kan worden opgevat, doch als een aanvulling, om te achterhalen, welke de factoren zijn, die de potenties in het economisch zijn actueren tot een nieuwe vorm, en hoe deze werken. Zonder aan deze analyse een wetenschappelijke werkhypothese te grond te leggen, zou de analyse uitlopen op de beschrijving van „Einmaligkeiten”, welke geen inzicht geven kan in het wezenlijke van het wordings- of veranderingsproces in het economisch leven.

Stellen we ons thans weer de vraag, of de aldus aangevulde economische evenwichtshypothese in de breedte en de diepte, horizontaal en verticaal, voldoende omvattend is, om de synthese te kunnen zijn van de economische realiteit, voorzover die in strikt wetenschappelijke zin toegankelijk is. Ook thans kan het antwoord nog niet geheel bevestigend zijn.

Aan het begin van dit deel van mijn betoog, dat handelen zal over hetgeen nog ontbreekt aan de tot nu toe besproken en geformuleerde economische evenwichtssynthese, zou ik een woord willen plaatsen, waarmee Jacques Chevalier in zijn prachtig boek over Pascal diens inzicht weergeeft: „Chaque chose est vraie dans son ordre, mais chacune ne se comprend que vue de l'ordre supérieur”²⁾. Deze gedachte is diep en

---

¹⁾ Johan Akerman: Das Problem der sozialökonomischen synthese, blz. 160—161.

²⁾ Jacques Chevalier: Pascal, bl. 42-43. „Enfin — et cette dernière notation nous fournit peut-être l'indication la plus décisive sur la façon dont Pascal voit l'univers, — un ordre n'abolit pas l'autre, il le parfait; l'unité qui règne au plan supérieur rend raison de la diversité des apparences qui la manifestent, sans la supprimer; ainsi la réalité n'abolit pas la figure, mais elle en décèle le sens; la loi, dira plus tard Pascal, n'a pas détruit la nature, mais elle l'a instruite; la grâce n'a pas détruit la loi, mais elle l'a fait exercer; car la nature est une image de la grâce, comme la grâce n'est que la figure de la gloire. Chaque chose est vraie dans son ordre, mais chacune ne se comprend que vue de l'ordre supérieur”.

vol consequenties. Passen we haar toe op het object, dat ons thans bezig houdt. De economische evenwichtshypothese wil de synthese geven van het economische zijn en worden, van de werking der economische krachten. Maar die uit de aard der economische doelstrevingen afgeleide en dus geproportioneerde structuur van economische samenhangen staat niet op zich zelf en buiten verband met de andere levensstructuren van mens en gemeenschap. Hoewel de economische wetenschap in haar verklarende functie zich alleen bezig houdt met de economische orde van zijn en worden, kan en mag ze — ook in die verklarende functie — niet vergeten, dat de economische zijnsorde werkelijk en noodzakelijk ingeschakeld is in de algemeen-maatschappelijke, de meer universele zijnsorde. Men moet niet van die inschakeling abstraheren, omdat anders de juiste kijk op het ingeschakelde verloren gaat. Alleen uit het geheel wordt het essentieel ingeschakelde onderdeel begrepen. Dat is ook de diepe en juiste zin van Spann's „Ganzheitslehre". Wie begrijpt de functie van de tubes kleurige schildersverven volledig, wanneer hij geen oog heeft voor het schone geheel van het schilderij, waarin de verven pas haar doel hebben bereikt, te staan in een orde, die boven de eigen zijnsorde uitgaat, en waarin ze opgeheven zijn door het genie van den kunstenaar, de orde van de schoonheid? Alle economische uitwerksels, die de economie poogt te doorgronden, dragen een stempel, hun opgelegd door de algemene zijnsorde, waarin de economische krachten werken. Lapidair is de zin, die F. Bülow schrijft in zijn: Volkswirtschaftslehre: „Auch Preise sind ein Sinnbild des Lebens" ¹⁾. Het opschrift van Böhm's beroemde opstel: Macht oder Oekonomisches Gesetz, dat practisch leidt tot uitschakeling en ontkenning van de invloed van niet-economische krachten, is daarin in strijd met het grondbeginsel van alle wetenschappelijk onderzoek: het beginsel van de voldoende grond. Macht *und* Oekonomisches Gesetz kunnen alleen de voldoende verklaring geven. De economie blijft beneden haar volledige wetenschappelijke taak, wanneer ze in de causaliteitenreeks niet de plaats aanwijst der niet-economische krachten. Het is niet de eigen taak der economie de categorieën, die men ter onderscheiding met de strikt economische de historisch-juridische noemt, te bestu-

---

¹⁾ F. Bülow: Volkswirtschaftslehre, 3e druk, bl. 388.

deren. Maar wel dient de economist op de hoogte te zijn minstens van de resultaten der wetenschappen, die zich bezig houden met de bestudering der niet tot de economische gerekende maatschappelijke krachten. Zonder die kennis is hij nooit in staat de causale invloed dier krachten in het economisch resultaat te bepalen. Bij de poging tot bepaling van die invloed zal wel blijken, dat deze niet voor alle krachten gelijk groot is. Somwijlen zal wel blijken, dat die invloed zo onwezenlijk is, dat er van kan worden geabstraheerd; maar dan pas is die abstractie geoorloofd, niet vóór dien. Maar bij andere krachten en bij andere economische uitwerksels, bv. op het gebied der inkomensverdeling, zal meer dan eens blijken, dat de niet-economische krachten van een principale werkoorzakelijkheid zijn in samenwerking met de economische, als instrumentale werkoorzaken. Het is de grondfout der economische toerekeningsleer van de niet-economische krachten in de verdeling a priori te hebben geabstraheerd. De Aristotelisch-Thomistische oorzakenleer, met haar onderscheiding van de samengestelde werkoorzaak in de principale of leidende werkoorzaak en de instrumentale of werktuigelijke oorzaak, is richtinggevend èn voor de beoordeling van de principiële fout in de economische toerekeningsleer èn voor de weg, waarlangs de theoretische oplossing van het verdelingsprobleem moet worden gezocht. Het zou mij in dit uur veel te ver voeren dit alles nader uiteen te zetten. Staat mij toe te volstaan met te verwijzen naar een studie over de wijsgerige achtergrond der economische toerekeningsleer, gepubliceerd in een speciaal nummer van *Studia Catholica*, in 1937 uitgegeven ter ere van een grootmeester der Nederlandse neoscholastiek, Beysens.

Voor de kennis der maatschappelijke factoren, die het economisch resultaat mede beïnvloeden, zijn uiteraard verschillende wetenschappen van belang. In een voortreffelijke rede over de economische geschiedenis in hare betrekking tot economie en geschiedenis heeft Sneller ook herinnerd aan een vaker geciteerde uitspraak van Keynes¹⁾, waarvan ik nu slechts de laatste zin aanhaal: „No part of man's nature or his institutions must lie entirely outside his regard”. Het feit, dat het economisch handelen, om een woord van Amonn

---

¹⁾ Vgl. *Economie*, 5e jaargang, bl. 116.

te gebruiken, steeds meer „sozialbedingt” wordt en steeds meer door „institutions” en groeperingen wordt bepaald, brengt op wel zeer bijzondere wijze de noodzakelijkheid naar voren van een grondige kennis der sociologie en der sociale filosofie. Wat aan de economische evenwichtshypothese nog ontbrak, om de volle synthese te kunnen zijn van de economische realiteit, wordt derhalve aangevuld van uit die andere sociale wetenschappen.

Deze wetenschappelijke synthese vindt haar inhoud dan hierin, dat het economische doel en de strevingen daarheen gezien worden als ingeschakeld in de algemene hiërarchische samenhang van de culturele doeleinden. Men mene niet, dat het economische in een dergelijke synthese zijn eigen zijns-vorm en specifieke aard verliest. Synthese betekent niet samsmelting, fusie, waarbij hetgeen daarin opgenomen wordt, zijn eigen aard en zelfstandigheid verliest. Eigen aard betekent niet leven buiten verband en zelfstandigheid is niet hetzelfde als onafhankelijkheid. Door de synthese der doeleinden, waarin het economische doel ingeschakeld staat, ontstaat wel eenheid door verbondenheid van de verschillende doeleinden, die met hun eigen aard en volgens hun eigen aard dat grotere synthetische geheel mede samenstellen. Voor het inzicht in de aard dezer synthetische verbondenheid der verschillende doelen van onderscheiden culturele rangorde zou weer een beroep moeten worden gedaan op de scholastieke causaliteitsleer, die ten aanzien der doelloorzakelijkheid intermediaire doeleinden kent en ten aanzien van de werkoorzakelijkheid principale werkoorzaken van verschillende orde onderscheidt, door welk onderscheid voor elk onderdeel van het synthetisch complex de eigen zelfstandigheid wordt gerespecteerd. Op belangwekkende wijze heeft Maritain deze wijsgerige onderscheidingen toegepast in de bundel: *Du régime temporel et de la Liberté*¹⁾.

Met een aldus uitgebouwde evenwichtshypothese kan het economische zijn en worden naar zijn wezenlijke realiteit synthetisch worden omvat. Wanneer aan deze realistische be-

---

¹⁾ Jacques Maritain: *Du régime temporel et de la Liberté*, bl. 123—125.

schouwingswijze de doelmatig-critische beschouwingswijze wordt gekoppeld, zal, zoals Veraart in zijn belangrijke en stimulerende diesrede onlangs betoogde¹⁾, de economische theorie volledig zijn.

---

¹⁾ Prof. Dr. J. A. Veraart: De Realistische School in de economie. We komen in een der volgende nummers op deze belangrijke publicatie uitvoerig terug.